

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Vedr. 24-00686-1 - Invitasjon til høring - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer

Vi viser til brev av 01.03.2024 fra Riksantikvaren der vi ble invitert til å gi tilbakemelding på forslag til bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer. Vi ønsker velkommen en invitasjon til medvirkning i arbeidet med bevaringsstrategiene.

Norges arktiske universitetsmuseum (UM) både Sjøfartsmuseum og forvaltningsmuseum med delegert myndighet innenfor kulturminneforvaltningen. Som universitetsmuseum er et av våre hovedfokus bevaring av kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskapet kulturminnene er en del av.

Avgrensning i forhold til utfordringene knyttet til bevaring og bruk av kystens kulturmiljøer

I forslaget er «kysten» avgrenset til «i, ved eller i umiddelbar nærhet til saltvann». Et viktig begrep som er knyttet til problemstillingen angående hvordan *kysten* skal defineres og avgrenses, er *det maritime kulturlandskapet*, som ble først lansert av maritim arkeolog Christer Westerdahl i 1992. Konseptet var et gjennombrudd for integrering av kystnære soner, strandlinjen, fjæresonen og havet som en arena for menneskelig aktivitet og er fortsatt mye brukt som en helhetlig måte å tenke på betydning av kysten i forhold til kulturmiljøer. Vi mener at bevist bruk av dette konseptet i bevaringsstrategien kunne være fordelaktig.

Selv om det understrekes viktighet av å omfatte hele kysten «fra svenskegrensen til Kirkenes» (her kunne man gjerne brukt «russegrensen», da den norske kysten ikke ender ved Kirkenes), mener Universitetsmuseet at de utvalgte prioriterte satsningsområdene gjenspeiler et skjevt regionalt perspektiv. Slik vi ser det, er dette hovedutfordringen ved forslaget slik det nå foreligger.

Vi mener relevante problemstillinger for kystens befolkning i Nord-Norge er lite hensyntatt i forslaget. Det gjenspeiles særlig i valget av «Ferie og friluftsliv» som et deltema, men også gjennom fokuset på nyere tids kulturminner og utviklingstrekk som i mindre grad er aktuelle langs den nordlige kysten. Sistnevnte er særlig problematisk fra et arkeologisk ståsted, hvor førreformatoriske kulturminner er sentrale. Vi ville ønsket et sterkere fokus på kulturminner og problemstillinger som gjenspeiler hvordan havet og kysten har vært forutsetning for bosetning, erverv, ferdsel og kommunikasjon gjennom historisk og forhistorisk tid.

Det er vanskelig å begrense omfang av bevaringsstrategi til noen få deltemaer, og de som er utvalgt bør vurderes over tid med tanke på muligheter for endringer og/eller justeringer etter brukeres erfaringer.

Vurdering av de enkelte deltemaene og innsatsområdene

Deltema 1: Sjøveien

Dette er et veldig bredt tema som understreker hvor viktig sjøen har vært som hovedåre for ferdsel, kommunikasjon, handel og næring. Derfor er det overaskende at man har valgt nokså snevre undertemaer. Uthavner er et særegent tema begrenset til Sørlandet og er lite representativt for kysten i sin helhet. Både handelssteder og anløpssteder for kystbåtene er temaer som tilhører etterreformatorsk tid i forslaget, selv om eldre handelssteder og kaupanger fra jernalder og middelalder riktignok er nevnt. Det er viktig å understreke i større grad at kontakt mellom mennesker langs sjøveien har foregått siden pionerbosetning, og er en kompleks og innviklet historie preget av regionale variasjon og kontraster.

Et viktig tema som bør trekkes fram i programmet, er betydningen av fiskeværerne langs kysten. Fiskeværsutvikling strekker seg langt tilbake i tid og dekker mye av kysten. Fremveksten av handelsstedene hadde en direkte kobling til fiskeværerne. Utvikling av tørrfiskhandel knyttet til kommersialisering av torskefiske i tidlig middelalder hadde enorm betydning for kystsamfunnet, men er knapt nevnt i forslaget.

Mange av fiskeværerne i Nord-Norge ligger på fraflyttete øyer langs ytrekysten, som etter at både mennesker og beitedyr forsvant fra kulturlandskapet er utsatt for gjengroing og skader fra erosjon og andre kilder forverret av klimaendring. Endringen fra sentrale steder til isolerte lokaliteter i periferien skjedde for ikke så lange siden, men har hatt store konsekvenser for bevaring av maritime kulturminner som omfatter både bosetningslokaliteter og havneanlegg.

UM mener at betydning og utvikling av havner er såpass viktig at det fortjener å være en av deltemaene og kunne med fordel erstatte deltema 3. Havner er en av de viktigste kulturmiljøer langs kysten og utviklet seg i takt med kystsamfunnet helt siden eldre steinalder. Temaet spenner alt fra mindre naturhavner til større handelshavner og industrihavner med mangfoldige innhold og utveksling av kulturelle impulser.

Deltema 2: Naustet - der vi går i land

Vi foreslår å endre tittelen på deltemaet til «*Naust og landingssteder*».

Dette er et viktig tema som omfatter kulturminner som er utsatt for skader og fjerning forårsaket av økt utbygging i strandsonen, der mange har lite eller ingen vern etter kulturminneloven eller andre lovverk knyttet til bevaring av kulturminner. Strukturer slik som landingsvorrer og båtstøer kan være veldig gamle, men alderen er vanskelig å dokumentere og mange blir ødelagte av tiltak slik som mudring og utfylling hvert år. I Nord-Norge har en del strukturer vært automatisk fredet som kystsamiske kulturminner, men antallet er lavt. Fortøyninger slik som eldre ringbolter er også fjernet i et økende tempo og er ikke dekt av eksisterende lovverk for forvaltning av kulturminner.

Som nevnt i forslaget, er nausttuffer fra middelalder og jernalder fortsatt lite dokumentert. UM er en av få institusjoner i Norge som driver med aktive forskningsundersøkelser av forhistorisk naust. Pågående forskning har avdekket kontinuitet i naustbruk over mange hundrede år og viser at strukturene hadde en viktig rolle som både som flerbrukshus for lokalsamfunn og et uttrykk for maritim makt. Utvikling fra

mellomstort naust i vikingtid til stornaust knyttet til leidangsordning i tidlig middelalder har også vært dokumentert.

Deltema 3: Ferie og friluftsliv langs kysten

Vi er enig med Sametingets vurdering av dette deltema som «et smalt tema som heller ikke er spesielt relevant for de nordlige landsdeler». Omfang og relevansen av deltema sammenlignet med de andre er også veldig begrenset. Vårt forslag er å bytte det ut med et deltema om havner.

Vennlig hilsen

Geir Rudolfsen
Instituttleder
–
Geir.rudolfsen@uit.no
77646881

Anja Roth Niemi
Faggrupeleder forvaltningsarkeologi
–
anja.r.niemi@uit.no
77 64 50 26

Dokumentet er elektronisk godkjent og krever ikke signatur